

احیاگر دانش کلام در دوران معاصر

حجت‌الاسلام والمسلمین محمّدتقی سبحانی

آیت‌الله‌العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی^۱، تجربه‌های بلند معرفتی و نگاه جمعی به ابعاد حیاتی اسلامی و انسانی دارد؛ کسانی که به او نگریسته‌اند، هرکدام به‌میزان عمق و آشنایی با ایشان، بهره‌ای از این اقیانوس معرف علم و عمل به دست آورده‌اند. امروز نیاز شدیدی حوزه‌های دینی و امت اسلامی به شخصیت ایشان احساس می‌شود.

وقتی آثار ایشان مطالعه شد، احساس کردم نیازمند بازشناسی منظومه فکری و معرفی ایشان هستم. در ادامه به رویکردهای علمی و معرفی و پاره‌ای از نوآوری‌های این فقیه سترگ می‌پردازم.
• ۱. ایشان از پیشگامان جهاد تبیین معارف شیعی در جهان اسلام است. شخصیت جامع ایشان مثال‌زدنی است، حدود ۳۰ اثر ایشان مستقیماً به عرصه اعتقاد و کلام ارتباط پیدا می‌کند و به حق ایشان، فقیه در حوزه عقاید و فقه اکبر است.

• ۲. آن مرجع عالی‌قدر نگاهی اجتهادی و فقیهانه به عرصه‌های کلامی و معرفی دارد. او که نزد فقیهان بزرگی چون آیت‌الله‌العظمی بروجردی^۲ تلمذ نمود و در خلوت و جلوت با او نشست و نگاه فقیهانه او را دریافت کرد و به او بینش عمیق در حوزه اجتهاد داد که به‌درستی در عرصه کلام پیاده می‌کند که ویژگی آثار اجتهادی او در کتاب «ولایت تکوینی و ولایت تشریعی» نمایان است. آیت‌الله صافی^۳ با موشکافی آیات و روایات و بهره‌مندی دقیق از آن، نشان می‌دهد که ما با فقیهی برجسته روبه‌رو هستیم.

• ۳. ایشان اصطلاح‌سازی‌های جدیدی بر اساس معارف کتاب و سنت دارد که از دریچه آن، به معضلات پاسخ و به آن‌ها می‌پردازد. ایشان رویکرد مسئله‌محور به عرصه عقاید و اندیشه‌های جدید دارد. آیت‌الله صافی با چشمانی باز و دقتی بلند، صحنه اندیشه را رصد و به مسائل جدید که نه‌تنها در حوزه ایران؛ بلکه مجموعه چالش‌های جهان را رصد و به‌نحو احسن پاسخ می‌دهد.

• ۴. شیخ الفقها در دوران جوانی در دستگاه مرجعیت حضرت آیت‌الله بروجردی حضور دارد و به‌همین جهت مباحث جهان اسلامی به ایشان ارجاع داده می‌شود. اگر رساله ایشان را مطالعه کنید، می‌بینید ایشان دغدغه بزرگی به‌نام «امت اسلام» دارد و کمتر اثری است که این دغدغه بازنمود پیدا نکرده باشد.
• ۵. آیت‌الله صافی گلپایگانی^۴، نگاه اصلاح‌گرنه‌ای به حوزه اعتقادات و معارف دینی دارد و تلاش می‌کند، با نگاه به اندیشه‌ها، علاوه بر نقد، راه پیشنهادی ارائه نماید و عرضه یک فکر نو و راه جدیدی را باز نماید. در داوری‌ها نسبت به اندیشه‌ها و دیدگاه‌ها، منصفانه و بدون افراط و تفریط است و آرای بزرگان را مدنظر قرار می‌دهد و در صورت نیاز، با نگاه اجتهادی آن را نقد و رأی جدید صادر می‌کند.

• ۶. آن مرجع جلیل‌القدر احیاگر دانش کلام در دوران معاصر است که همواره اهتمام ویژه‌ای به احیای این دانش داشته‌اند. در مباحث معرفت‌شناختی دانش کلام، به «عقل» به‌عنوان منبع مهم دانش کلام توجه دارد. ایشان عقل و عقلانیت در حوزه کلام معاصر را زنده و ارشاد می‌کند.

• ۷. آیت‌الله صافی اصرار دارد، نصوص دینی و روایات، یکی از منابع اصلی معرفت دینی باشد. تسلط ایشان بر احادیث شیعه و سنی و مباحث رجالی و بحث‌های فنی حدیث‌شناسی قابل توجه است.

• ۸. ایشان یکی از پیشگامان مطالعات تطبیقی و مقارن کلامی است. در اثری هراتچه را که در معارف حدیثی اهل سنت موافق با مکتب اهل‌بیت^۵ است، تجمیع کرده است. همچنین در مباحث الهیات و خداشناسی و نیز در حوزه امامت، ولایت و مهدویت از ستاره‌های درخشان این عرصه‌ها به‌شمار می‌رود.

• ۹. آیت‌الله‌العظمی صافی گلپایگانی^۶ به امت اسلامی، تقرب، وحدت و همگرایی اسلامی توجه ویژه‌ای دارد. در کمترین اثری است که به این موضوع نپرداخته باشد. به این مسئله اشاره دارد که پاره‌پاره شدن امت، بلایی از خارج است که بر امت اسلامی وارد شد. ایشان در این زمینه تلاش‌های وافری دارد؛ ازجمله‌نامه‌ای به رئیس دانشگاه مدینه می‌نویسد که در همایشی مرا دعوت کنید تا مباحث فی‌مابین طرح شود و این شعله فتنه در جهان اسلام آرام گیرد. نظریه ایشان در مورد تقرب مذاهب دقیق و برگرفته از رویکرد آیت‌الله بروجردی و علامه شرف‌الدین^۷ می‌باشد که تقرب در سایه تبیین امکان‌پذیر است. معتقد است در مجادله، مجامله و تعارف کردن‌ها به وحدت اسلامی نخواهیم رسید؛ بلکه راه‌حل وحدت اسلامی، گفت‌وگو و سخن گفتن بر سر اختلافات و زوایای مباحث علمی است. اگر الگوی تقریری آیت‌الله صافی^۸ سرلوحه حوزه‌های علمیه قرار بگیرد، اتفاق مبارک و متفاوتی رخ خواهد داد.

توصیه‌های هشتگانه شیخ‌الفقها^۹ به مسئّولان حوزه‌های علمیه

مرحوم شیخ الفقها^{۱۰} یک ماه قبل از ارتحال‌شان، در دیداری که اعضای شورای عالی حوزه‌های علمیه در بیت شریف‌شان با معظم‌له داشتند، توصیه‌های مهمی ارائه نمودند که بدین شرح می‌باشد:

• **لزوم حفظ امانت اهل‌بیت^{۱۱}**

حوزه‌های علمیه، امانت حضرت امام صادق^{۱۲} و حضرت ولی‌عصر^{۱۳} علیهم‌السلام است. حفظ آن بر همگان واجب و لازم است. علمای بزرگ ما از این امانت با تمام توان و تلاش مراقبت نمودند و امروز وظیفه همه ماست که این امانت را به بهترین وجه حفظ کنیم.

• **محوریت معارف اهل‌بیت^{۱۴}**

حوزه ما باید حوزه احادیث و معارف اهل‌بیت و فقه و کلام اهل‌بیت^{۱۵} باشد. آن چیزی که علمای ما به‌واسطه آن حافظ سنت‌های حوزه‌های موفق علمیه بودند، همین محوریت است.

• **و‌جوب حفظ استقلال حوزه‌های علمیه**

آن چیزی که حقیر همیشه بر آن تأکید دارم، لزوم حفظ استقلال حوزه‌های علمیه است. امتیاز بزرگ حوزه‌های شیعی، همین استقلال در همه جهات است که مایه عزّت شیعه و علمای آن شده است. هرچه استقلال حوزه‌های علمیه برقرارتر باشد، توفیقات بیشتری نصیب حوزه‌های بزرگ علمی می‌شود.

• **ضرورت رسیدگی به معیشت طلاب**

در دوران گذشته، مشکلات و گرفتاری‌های بسیار زیادی برای آقایان علما و طلاب بود که آن بزرگواران همه آن سختی‌ها را با خلوص نیت و تلاش زیاد متحمل می‌شدند. اکنون هم، گرچه شرایط زندگی تا حدی بهتر شده است؛ لیکن باید تلاش جدّی کرد تا مشکلات معیشتی موجود برای عزیزان طلاب تا حدّی رفع شود که بتوانند، بدون دغدغه و نگرانی، در ادای وظایف خود اهتمام داشته باشند.

• **لزوم احیای موقوفات حوزه‌های علمیه**

از زمان‌های گذشته، خیرین و پیروان مکتب اهل‌بیت^{۱۶}، موقوفات

اجازات آیت‌الله‌العظمی صافی گلپایگانی^{۱۷}

از جمله راه‌های شناخت مقام والای علمی آیت‌الله‌العظمی صافی گلپایگانی^{۱۸}، اجازات مشایخ بزرگوار ایشان است که برخی از آنها عبارتند از:
• **اجازه‌نامه آیت‌الله‌العظمی آقا‌سید جمال‌الدین‌هاشمی گلپایگانی^{۱۹}**

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ربّ العالمين وافضل صلواته وتحياته على سيّد الانبياء والمرسلين محمّد وآله الطاهرين واللّغة الدائمة على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين. وبعد فان جناب العالم العليم العالم والفاضل الكامل الهام علم الاعلام وحجة الاسلام آقای آقا شيخ لطف‌الله ايد‌الله لمراضيه وجعل مستقبل امره خيرا من ماضيه لمن بذل عمره في تحصيل العلوم الشرعية العقلية منها والتقليدية حتى فاز اقصى المراد في بلوغ رتبة الاجتهاد فعليه سبحانه اجره وله تعالى دره وقد اجزت له ان يروى عنى ما ارويّه عن مشايخى العظام متسلسلا الى معدن الوحي والعصم ووصيه بمراعات الاحتياط فى الشبهات وان يراقب الله فى الخلوات وان لا ينسأنى من صالح الدعوات فى حياتى وبعد الممات.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته الاخير جمال الموسوى الكلبايگانى

• **اجازه‌نامه آیت‌الله‌العظمی سیدابوالحسن اصفهانی^{۲۰}**

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على خير خلقه واشرف برية محمّد وآله الطاهرين وبعد، مخفی نماند که جناب مستطاب مروج‌الاحکام، شریعتمدار نقه‌الاسلام آقای آقا لطف‌الله صافی گلپایگانی سلمه‌الله تعالی از اجله فضلاء و اعظم طلاب و دارای صلاح و سداد و محل وثوق و اعتمادند و از طرف اینجناب مجاز و مأذون می‌باشند، در تصدی در امور حسبه که راجع

به فقیه و مجتهد است. از قبیل تصرف در مجهول‌المالک و اخذ سهم مبارک امام^{۲۱} و برادران دینی مأذون و مجاز می‌باشند، در دادن سهم مبارک امام به ایشان به‌اندازه حاجت و به مقدار شئونات و از برادران دینی مأمول است که در احترامات ایشان خودداری نکنند و وجود ایشان را مغتنم بدانند.

والسلام علیه وعلى المؤمنين ورحمة الله وبركاته/ابوالحسن الموسوى الاصفهاني

• **اجازه‌نامه علامه شیخ آقابزرگ طهرانی^{۲۲}**

بسم الله الرحمن الرحيم وبه تفتی

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا ومولانا رسول الله محمّدبن عبد الله وعلى اوصيائه الاثنى عشر المعصومين، اوليائه الله من الآن الى يوم لقاء الله. وبعد فإن الشيخ العالم الفاضل البارع الثقة الأواه الشيخ لطف‌الله بن الشيخ العلامة المولى محمّدجواد الصافي گلپایگانی بلغه‌الله آماله وضاعف فى العلماء وأبناء العلماء أماناله، لما أراد التأسى بسيرة السلف الصالح^{۲۳}، استجاز مئى كتابة لحسن ظنّه ولما كان اهل ذلک بشهادة تصانيفه منتخب الأثر وغيره فاستخرت الله جل جلاله وأسرعت إلى إجابته وأجزته أن يروى عنى جميع ما صحت لى روايته عن كافة مشايخى الأعلام الفاطنين فى العراق أو القاهرة أو الطيبة أو البلد الحرام بجميع طرقهم وأسانيدهم وأخص منهم بالذكر أول مشايخى وأوتقهم وأتقنهم وهو شيخنا العلامة خاتمة المجتهدين والمحدثين مولانا المبره من كل شئ والطائف للحرمين الشريفين الحاج الميرزا حسين النورى الطبرسى النجفى لخاتمته المتوفى والمدفون بها فى سنة ۱۳۲۰ وكننت يوبنعد دخلاً فى سنة ثمان وعشرين من العمر بالغاً أول درجات الإجتهد، فأجازنى أن أروى عنه بجميع طرقه الخمسة المسطورة والمفصلة فى

خاطراتی از شیخ‌الفقهاء^{۲۴} رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ

رامی‌ستودند.

ایشان در سخنان و بیاناتی که در مورد آن عالم ربّانی داشتند، حکایتی را با دو واسطه از مرحوم حاجی‌کلباسی درباره نماز سید عظیم‌القدر سید بحر‌العلوم^{۲۵} نقل کردند.

ایشان می‌گفتند: در یکی از ایامی که مرحوم والد مکرم‌شان به قم مشرف شده و خدمت آیت‌الله‌العظمی آقای بروجردی^{۲۶} شرفیاب گردیده بودند، به‌مناسبت مسأله‌ای که در آن مجلس پیش آمده بود، آقای بروجردی برای مرحوم آخوند ملامحمدجواد صافی، از استادشان، مرحوم آقا میرزا ابوالمعالی کلباسی و ایشان از پدرشان مرحوم آیت‌الله‌العظمی حاج ملا محمدابراهیم

باشد.

• **لزوم توجه جدّی به امر تبلیغ و تعظیم شعائر**

جهان امروز نیاز به معارف ناب و نجات‌بخش قرآن و اهل‌بیت^{۲۷} دارد؛ حوزه‌های علمیه از ابتدا تاکنون، به این نکته توجه داشتند و اکنون هم باید با جدیت بیشتر، این امر دنبال شود. در همه سال و به‌خصوص ایام تبلیغی و مثل ایام جانسوز فاطمیه، وظیفه داریم، معارف بسیار غنی و ارزشمندی را که در اختیار داریم، به گوش همه جهانیان برسانیم و در این مسیر، از تمام امکانات به‌خصوص رسانه‌ها بهره‌مند شویم. حقیر افتخار می‌کنم که خدمت‌گزار کوچکی برای آقایان طلاب باشم و بتوانم، در حد توان به این عزیزان خدمت کنم. بدانید اول کسی که از اقدام و تلاش جهت حفظ و تقویت حوزه علمیه و خدمت به طلاب عزیز خوشحال می‌شوید، حضرت ولی‌عصر^{۲۸} می‌باشند.

• **پی‌نوشت**

۱. به‌تاریخ ۶ دی‌ماه ۱۴۰۰

خاتمة‌کتابه مستدرک الوسائل المطبوع يوم ذاک والمشجرة فى مواقع النجوم المطبوع قریباً فلیرو دامت برکاته عئى وعنه وعن غیره من مشایخی بطرقهم لمن شاء وأحب مراعیاً الاحتیاط کما أوصیت بذلک، مراقباً لله تعالی فى سائر الحالات، کما وصى به السید علی طاووس^{۲۹} ولده فى کشف المحیجة وقال إن أصل ما أنت علیه ان تكون مراقباً لله جل جلاله وأرجو من مکارمه أن لا ينسأنى من الدّعا فى الخلوات حیاً ومیتاً حرّزته بیدی المرتعشة فى مکتبتى فى النجف الأضرَف فى عشية الخميس الثّامن من شهر شوال المکرم سنة (۱۳۷۸) الموافق لیوم هدمت بقاع قبور ائمتنا الاربعة^{۳۰} فى بقیع الغرقد وأنا الفانى آقابزرگ الطهرانى.

• **اجازه‌نامه آیت‌الله‌آخوندملا محمّدجواد صافی گلپایگانی^{۳۱}**

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد انبيائه وخاتم رسله إبنى القاسم محمّد وآله الطيبين الطاهرين واللّعن على اعدائهم اجمعين وبعد فقد استجازنى ولدى العالم الفاضل الشيخ لطف‌الله الصافي وفقه الله تعالى فاجزته أن يروى عنى كل ما صحت لى روايته وصحت لى درايته من كتب الاخبار التى عليها المدار فى الاحصار كالکافي والفقيه والتهذيب والاستبصار والعالم والوسائل والوافى والبحار وغيرها عن مشايخى العظام رضوان الله عليهم اجمعين منهم العالم الجليل الحجة سيدالعلماء السید امير محمّدتقى بن استادالعلماء السید امير سیدحسن المعروف بالمدرس عن شيخه الأعظم الشيخ زين‌العابدين المازندرانى وعن شيخه الفقيه الحاج ميرزا محمّدحسين الطهرانى وغيرهما عن استادم صاحب جواهرالکلام عن استاده العمداء السیدجواد عن بحرالعلوم ومحى الرسوم عن استاده ذى‌الفضل الباهر الآقا محمّد باقر عن والده الافضل محمّد اکمل عن مولانه العلامة المجلسى عن والده النقى مولانا محمّد تقى عن شيخنا بهاء الملة والدين باسنادة المذکور فى الاربعين المتصل بالائمة الطاهرين صلوات‌الله عليهم اجمعين ومنهم الشيخ الورع الجليل والعالم الحجة النبيل شيخنا الشيخ محمّد على الشهير بقة الاسلام عن والده العلامة عن مشايخه الثلاثة المعروفين وعن الشيخ الفقيه الشيخ راضى عن شيخيه الجليلين الشيخ على والشيخ محمّدحسن عن استاد البشر الشيخ جعفر عن مشايخه واسانيده المعروفين ومنهم الشيخ الفقيه حجة‌الاسلام الشيخ محمّدتقى المعروف بأقا نجفى عن مشايخ الصالحين ومنهم العالم العلامة والمجاهد الكبير والزعيم الشهير الحاج آقاانور الله الاصفهاني عن مشايخه واسانيده اعلى الله فى الخلد مقامهم ثم انى اوصيه بمراعات الاحتياط فى الشبهات وان يراقب‌الله فى الخلوات ولا ن ينسأنى من صالح الدعوات واسئل الله ان يجعله من انصار دينه ومروجى شريعته وان يغر له ولنا ولجميع اساتيدنا ومشايخنا ولاخواننا الذين يسبقونا بالايمان بحق محمّد وآله الطيبين الطاهرين صلوات الله عليهم اجمعين.

۲۹ صفر ۱۳۷۷ الاقل محمّدجواد الصافي

حاجی‌کلباسی، داستانی راجع به نماز سید بحر‌العلوم نقل کرده بودند. آقا این خاطره را این‌طور نقل می‌کردند: شاید در شب چهارشنبه‌ای، مرحوم حاجی‌کلباسی، وارد یکی از دو مسجد مقدّس سهله یا کوفه شده و دیده بودند که سید عظیم‌القدر سید بحر‌العلوم اعلى‌الله مقامه به امامت جماعت ایستاده‌اند و پشت سر ایشان پر بوده از جمعیت مأموّرين. مرحوم حاجی کلباسی هم در محلی به اقتدا ایستاده بود. بعد از نماز، مرحوم حاجی، می‌بینند که مسجد خالی است و از آن جماعت بسیار، کسی نیست. به سید بحر‌العلوم عرض می‌کند که معلوم می‌شود، برای اجته هم امامت می‌کنید! مرحوم سید به ایشان جواب می‌دهند که مگر نمی‌شود، ملانکه باشند؟!.